

PHONG TỤC TANG MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở THANH HÓA

Tóm tắt: Bài viết dựa trên những tư liệu điền dã dân tộc học người Mường sinh sống tại xã Vân Am, huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hóa từ năm 2014-2016 của tác giả để làm rõ các giá trị di sản văn hóa trong tang ma của tộc người. Người Mường ở Việt Nam nói chung và tại Thanh Hóa nói riêng có tâm thức tôn giáo đa thần. Tang ma không chỉ là việc báo hiếu của con cháu đối với người qua đời, mà còn hàm chứa đời sống văn hóa tâm linh và quan niệm về thế giới quan, vũ trụ quan trong tang lễ và đó cũng là một trong những hoạt động nghi lễ quan trọng nhất trong cuộc đời một con người.

Từ khóa: Người Mường, phong tục, tang lễ, Thanh Hóa.

Dẫn nhập

Phong tục tang ma của người Mường giữ một vị trí quan trọng, không chỉ thể hiện trách nhiệm của người sống với người chết theo tư duy “chết không phải là hết” mà là sự chuyển đổi từ thế giới này sang thế giới khác. Vì vậy, tập tục tang lễ của họ chứa đựng nhiều giá trị di sản văn hóa dân gian thông qua quan niệm về thế giới quan, vũ trụ quan cũng như quy trình thực hành các nghi lễ từ sau khi tắt thở đến lễ bỏ tang. Đồng thời, trong nghi lễ này còn chứa đựng cả những yếu tố văn hóa - xã hội mang tính bản sắc văn hóa tộc người qua hai dạng thức: văn hóa vật chất và văn hóa tinh thần.

Để cuộc hành trình trở về thế giới bên kia được thuận lợi và may mắn cho hồn người chết thì vai trò của ông Mo và cộng đồng rất quan trọng. Người Mường quan niệm, cuộc sống ở âm phủ cũng giống như cuộc sống ở trần gian nên người sống phải đáp ứng đầy đủ về vật chất, tinh thần cho người chết để hồn của họ vui vẻ trở về với tổ tiên. Nếu

* Khoa Việt Nam học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.

Ngày nhận bài: 27/12/2016; Ngày biên tập: 16/01/2017; Ngày duyệt đăng: 20/02/2017.

hồn của người quá cố “không được đáp ứng” đủ mọi yêu cầu thì sẽ về gây hại cho người sống bằng nhiều hình thức khác nhau: ốm đau, làm ăn không thuận, chăn nuôi gia súc, gia cầm bị dịch bệnh; thậm chí còn bắt cả người thân chết theo. Xuất phát từ quan niệm nêu trên, người Mường rất cẩn trọng trong nghi thức tang lễ nên đã mời thầy Mo đến tiến hành hàng loạt các nghi lễ với một ước nguyện “mồ yên mả đẹp”. Nghi lễ này hết sức phức tạp để đưa linh hồn người chết về cõi vĩnh hằng. Cõi vĩnh hằng ở đây chính là nơi linh hồn của họ sẽ tồn tại vĩnh viễn sau khi chết.

1. Khái quát về người Mường ở xã Vân Am

Xã Vân Am là một xã vùng sâu, vùng xa của huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hóa, cách trung tâm huyện lỵ 13 km về phía Tây. Xã có tổng diện tích tự nhiên là 4.488,45ha, dân số 1.135 hộ, 6.497 người, bao gồm 4 dân tộc: Mường, Kinh (Việt), Dao, Thái; trong đó người Mường chiếm 91,1% dân số toàn xã, với 1.440 hộ, 6.420 nhân khẩu. Họ tự xưng là Mon, Mol, Mual, Mul,... nghĩa là *người* (Nguyễn Văn Tuấn, 2015: 2, 10, 14). Theo tài liệu nghiên cứu của Robequan, người Mường ở xứ Thanh có hai nhóm: Nhóm Mường bản địa, họ tự nhận là *Món ha* (tức Mường Trong), cư trú tập trung tại huyện Bá Thước, Ngọc Lặc, Lang Chánh, Cẩm Thủy và nhóm Mường từ tỉnh Hòa Bình di cư đến trước năm 1945, tự nhận là *Món Héc* (Mường Ngoài), định cư tại một số xã trong huyện Thạch Thành, Như Thanh, Triệu Sơn, Thọ Xuân, v.v.. Như vậy, người Mường xã Vân Am thuộc nhóm Mường Trong, có nhiều phong tục tập quán, tín ngưỡng khác biệt với nhóm Mường Ngoài.

Ranh giới hành chính của xã Vân Am, phía Đông giáp xã Cao Ngọc, Minh Sơn; Nam giáp xã Phùng Giáo, phía bắc giáp xã Mỹ Tân, huyện Ngọc Lặc và phía Tây giáp huyện Thường Xuân, và Lang Chánh. Khí hậu và thổ nhưỡng ở đây rất thuận lợi cho việc phát triển kinh tế nông - lâm nghiệp kết hợp với việc chăn nuôi gia súc, gia cầm. Cuộc sống vật chất và tinh thần của đồng bào Mường có phần dư đủ hơn các tộc người khác ở trong cùng xã. Bởi vậy, người Mường rất quan tâm đến phong tục tang ma cho người thân mỗi khi qua đời và nó trở thành phong tục mang bản sắc văn hóa tộc người. Đó là những thói quen đã ăn sâu vào đời sống xã hội từ lâu đời, được đại đa số mọi người thừa nhận và làm theo (Trần Ngọc Thêm, 1997).

Các hoạt động kinh tế của người Mường ở xã Vân Am chủ yếu là kinh tế nông - lâm nghiệp. Văn hóa - xã hội dựa trên thiết chế bản mường tự quản, người đứng đầu bản và nắm giữ mọi hoạt động tôn giáo tín ngưỡng là ông Mo, còn chính quyền là người nắm giữ quyền lực quan phương liên quan đến pháp luật của Nhà nước. Đồng bào chịu ảnh hưởng sâu đậm của tôn giáo bản địa, dấu ấn văn hóa Phật giáo chưa thấy xuất hiện trong các nghi lễ cúng bản, cúng mường, tang ma,... Xuất phát từ các yếu tố lịch sử tộc người, môi trường cư trú, điều kiện kinh tế, phong tục tập quán, tôn giáo và thiết chế văn hóa xã hội truyền thống đã tạo nên phong tục tang ma của người Mường ở xã Vân Am còn bảo lưu được nhiều giá trị văn hóa mang đậm dấu ấn tộc người.

2. Quan niệm về thế giới quan và vũ trụ quan trong tang ma người Mường

Hồn linh giáo là cơ sở quan trọng nhất dẫn đến sự hình thành quan niệm về thế giới quan, vũ trụ quan và số mệnh trong tang ma của người Mường thông qua lễ Mo đưa hồn người chết về thế giới bên kia. Bản chất của lễ Mo là cách ứng xử của người sống với người chết, mà điểm cốt yếu là tìm và giải quyết nơi ở mới cho linh hồn. Đồng bào quan niệm, trong con người có phần xác và phần hồn, sau khi chết, linh hồn sẽ về thế giới âm phủ (Mường Ma). Âm phủ là một quan niệm tồn tại trong hầu hết các nền văn hóa. Đây không chỉ là một quan niệm về sự sống và cái chết, giữa thể xác và linh hồn mà còn phản ánh cả nhân sinh quan, vũ trụ quan trong đời sống tinh thần của người Mường. Họ đã khái quát hóa toàn bộ dương gian và âm phủ thành một vũ trụ với ba tầng: Tầng trên cùng là tầng Trời (Mường Trời) - nơi tồn tại vĩnh viễn của những người “chết lành” và các vị thần. Tầng thứ hai là tầng bằng trên mặt đất (Mường Pura) - nơi con người đang sinh sống. Tầng này được xem là nơi trung chuyển đời sống thực của con người để đi lên tầng Trời hay xuống Địa ngục là phụ thuộc vào người đó làm được nhiều việc thiện hay đã từng làm các việc ác; từ đó các vị thần ở dưới âm phủ sẽ phân định cho linh hồn người chết sẽ ở cõi giới nào tương ứng với nghiệp của họ gây ra khi đang còn sống. Tầng thứ ba là tầng dưới (Mường Pura tít) - Địa ngục (âm phủ), dành cho những linh hồn “chết dữ”. Như vậy, trong văn hóa tâm linh của người

Mường đã hình thành rất rõ nét về một vũ trụ quan với ba tầng thế giới là Tầng Trời - Mặt đất - Địa ngục.

Ngoài ra, người Mường cũng quan niệm, mỗi con người đều có một linh hồn, cư ngụ trong thể xác khi còn sống và rời khỏi thể xác khi con người tắt thở. Sau đó, linh hồn sẽ đi đến một thế giới khác, đó là thế giới âm phủ - thế giới của Mường Ma (Pura Tín). Trong quan niệm về vũ trụ của người Mường, ngoài 3 tầng vũ trụ nêu trên còn có 4 thế giới, đó là: thế giới của Mường Trời (Kloi), Mường Người (Mường Pura), Mường Vua Khú (Mường Khú) và Mường Ma (Pura Tín). Đối với Mường Pura, thế giới của người sống làm trung tâm, mọi đường đi đều xuất phát từ đây và mọi thế giới khác cũng quy tụ về đây, vì nó là thế giới tự nhiên, là cõi sống của người Mường. Mường Trời (Kloi) là thế giới siêu nhiên hoàn chỉnh nhất, thời gian ở đây là vô tận, vĩnh hằng. Mường Khú cũng là một thế giới siêu nhiên, giống như ở Mường Trời. Để cho linh hồn người chết vượt qua ranh giới giữa thế giới tự nhiên và thế giới siêu nhiên phải có môi giới của phép thuật, đó là thầy Mo (Tù Chi, 1996). Có thể thấy, quan niệm về vũ trụ quan và thế giới quan của người Mường ở xã Vân Am cũng tương tự như nhiều tộc người khác ở Việt Nam và có nhiều nét tương đồng với người Việt. Đây là một trong những dạng quan niệm sơ khai nhất về vũ trụ luận và mang tính ước lệ và tính biểu tượng (Đình Hồng Hải, 2013).

3. Quy trình của tang lễ

Có nhà nghiên cứu cho rằng, “Tang ma là thuật ngữ dùng để chỉ cách thức và nghi lễ liên quan đến người chết và những tín ngưỡng gắn liền với nghi lễ đó mà trọng tâm là làm thế nào để đưa linh hồn người chết về an cư ở thế giới bên kia” (Nguyễn Thị Song Hà, 2011). Theo *Accurate and Reliable Dictionary* (<http://ardictionary.com>) thì tang ma có các nghĩa chính như sau: 1) Các nghi lễ trang trọng được sử dụng trong việc ứng xử với người chết dưới các hình thức mai táng như chôn cất, hỏa táng hoặc những hình thức khác, là một dạng nghi lễ tưởng niệm trọng thể. 2) Tiến trình tham dự vào nghi lễ mai táng người chết thông qua một số loại hình diễn xướng dành cho tang lễ. 3) Bài cúng trong tang lễ. Tham chiếu vào phong tục tang ma của người Mường ở xã Vân Am có các bước quy trình nghi lễ được liên kết với nhau rất chặt chẽ.

3.1. Các tập tục và nghi lễ trước lúc di quan

Người Mường quan niệm, con người sống hay chết đều do số mệnh. Số mệnh được định ra và có ghi chép ở sổ “vua Cầm Khang, lang Cầm Sổ” ở trên Trời (Nguyễn Thị Song Hà, 2011). Khi con người trút hơi thở cuối cùng thì hàng loạt các nghi lễ tang ma được tiến hành. Trước tiên, chủ nhà báo tang cho cộng đồng biết bằng cách gióng ba hồi công liên tục hoặc bắn 3 phát súng kíp liên nhau lên Trời; dựng nhiều cây tre có treo tấm vải trước cửa sổ nơi để quan tài. Ngoài ra, dấu hiệu nhận biết từ xa trong nhà có tang là việc dựng “cột cù”. *Cù* là tấm vải dài khoảng 3m, rộng 40cm, được may bằng vải trắng hoặc vải thổ cẩm, phần đuôi có khâu tua vải màu trắng. Phần đầu *cù* là hai tấm gỗ được đục hình con quạ trong tư thế đang sải cánh và phần bụng của nó được gắn vào phần trên cùng của cột *cù* làm bằng thân cây luồng. Theo phong tục, khu đất chôn người chết ở hướng nào thì người ta sẽ quay mỏ chim quạ về hướng đấy; đồng thời, chim quạ là vật dẫn linh hồn người chết về thế giới của mừng ma (Nguyễn Văn Tuấn, 2015).

Cột cù dựng bên ngoài nhà ở phía đầu người chết nằm. Ông *túa* (tên gọi người gánh hành lý cho hồn ma khi đưa tang) là người bên nhà vợ đứng ra lo việc làm cây cù; còn gia đình tự sắm lá cù. *Lá cù* được nối với đầu cù bằng sợi dây rỗng rọc và đến giờ đã định, thầy Mo hô dựng cù thì ông *túa* mới bắt đầu kéo sợi dây giống như kéo cờ để cho lá cù lên từ từ. Theo tập tục, người chết có bao nhiêu con trai thì sẽ có số lượng cột cù tương ứng và theo quy tắc, cột cù của người con trai cả sẽ cao nhất, sau đó thấp dần theo thứ tự của từng con trai thứ trong gia đình. Bên cạnh đó, các thành viên trong dòng họ cũng chung nhau mang các lá cù đến nhà người mất dựng chung một cột cù để tiễn đưa linh hồn người thân về thế giới bên kia. Chôn cất xong, cột cù sẽ bị xô đổ về hướng chôn người chết, lá cù gia chủ và người thân lấy mang về sử dụng. Đồng thời, khi có người qua đời, gia đình, dòng họ họp bàn để mời thầy Mo nào và nhờ dân làng đến lo tang lễ, sau đó thì đến nhà thông gia xin cho con dâu, con rể và con gái đi lấy chồng được chịu tang (khiếu tem) bố/mẹ.

Tiếp theo, gia đình chuẩn bị quan tài (cây khăng) và đồ khâm liệm cho người chết. Xưa kia, khi có người già trong nhà, họ đều chuẩn bị

hậu sự riêng cho mình. Người Mường thường vào rừng chọn các cây gỗ to và tốt nhất, như: gỗ bùi, trám, vàng tâm để làm quan tài. Ngày nay, do Nhà nước quản lý rừng nguyên sinh nên người dân không được tự do vào rừng như trước đây nữa. Do đó, họ thường mua quan tài đóng sẵn của người Việt bán. Khi gia đình có người mất, quan tài mang lên đặt tại gian chính của ngôi nhà và được gác lên bởi hai đoạn cây chuối tiêu. Quan tài đặt dọc theo chiều nhà song song với quá giang và bàn thờ người chết thì đặt ở vách trong cùng của ngôi nhà. Đồng thời, phụ nữ thì lo đồ khâm liệm cho người chết và chuẩn bị bát xôi úp, đôi đĩa bông, quả trứng, bát nước, đèn dầu (gọi là mâm *com tróc*) đặt trên ban thờ để gọi hồn người chết về ăn cơm và nhập quan. Thầy Mo giải thích, nếu không gọi được vía của người chết về nhập quan thì hồn của họ dễ bị bơ vơ, trở thành cô hồn, gây nguy hại cho người thân trong gia đình và cộng đồng. Khi đưa tang, người ta mang mâm *com tróc* ra ngoài đồng, chôn cất xong thì mang về đặt trên bàn thờ của người quá cố, sang ngày hôm sau thì cho gia súc, gia cầm ăn.

Trước khi nhập quan là nghi thức tắm rửa và khâm liệm cho người chết. Khi mới tắt thở, con trai cả sẽ vuốt mặt cho người mất và bỏ 7 hạt gạo (đối với nam), 9 hạt (đối với nữ) vào miệng, gọi là lễ *phạm hàm*; con gái, con dâu đi lấy lá thơm về nấu nước để làm lễ *mộc dục* cho thi hài. Phong tục khâm liệm của người Mường ở xã Vân Am là mặc 3 bộ quần áo cũ bên trong và mặc bộ quần áo mới ở bên ngoài, sau đó thi hài phủ lên một lớp vải thô dệt bằng sợi chỉ bông có màu trắng ngà. Ý nghĩa của tấm vải phủ lên thi hài được Cuisinier giải thích: "... tấm vải màu trắng là cái hàng rào chắn ngang giữa thế giới người sống với thế giới người chết mà người ta yêu cầu linh hồn người chết không được bước qua". Nếu vì một lý do nào đó mà chưa đưa thi hài vào quan tài, người ta trải chiếu theo chiều dọc và mắc màn 3 góc theo chiều ngang cho người chết nằm ngủ. Tiếp theo, gia đình cử người đại diện đến nhà trưởng bản thông báo gia đình có việc hiếu và nhờ thông báo tới cộng đồng đến giúp việc; đồng thời chủ nhà đi mời thầy Mo, ban nhạc hiếu đến làm lễ phát tang,.... Ông Mo trước khi đi làm lễ phải thắp hương ở nhà tại ban thờ tổ sư xin phép sư phụ đi làm lễ được thuận lợi. Đến nhà tang chủ, ông Mo thực hiện một số nghi thức mang tính ma thuật ở ngoài cổng, cầu thang lên nhà sàn, với

ý nghĩa cấm “âm binh” của mình chạy lung tung hay phá phách trong ngôi nhà của tang chủ. Lên tới nhà, ông Mo liền lập bàn thờ tổ sư tại một góc của gian giữa để thực hành các nghi lễ.

Nhập quan là nghi lễ hệ trọng nhất trong tang ma Mường. Thầy Mo coi giờ rất kỹ lưỡng và theo phong tục của đồng bào chỉ nhập quan vào lúc 3-4 giờ chiều hoặc vào buổi tối, bởi giờ đó là giờ Mường Ma nhập linh hồn của người chết (Tạ Đức, 2013). Nhiều vải vóc, quần áo của người chết cũng được đưa vào trong quan tài, sau đó thầy Mo thực hiện các nghi thức “ma thuật tiếp xúc” bằng cách dùng than củi gạch đánh dấu vào những tài sản của con cháu tặng cho người chết để các hồn ma khác không được đến cướp giật. Tiếp theo, thầy Mo dùng cành sa nhân quét trên nắp quan tài (3 lần) và dùng dao thờ (dao lù) vùng trước mặt rồi dậm chân, hét lên một tiếng thật to, với ý nghĩa nghiêm cấm các hồn ma khác không được xâm nhập vào trong quan tài và đến gần đàn lễ.

Trước khi phát tang, con trai trưởng quỳ trước cửa sổ của gian chính rồi cầm dao chặt 3 nhát vào thành cửa và nói, “nhà ta ở đây bố/mẹ ơi”, với ý nghĩa, người đại diện gia đình đứng ra lo liệu mọi việc tang lễ. Tiếp theo, người con trai cả đánh 3 tiếng trống và vút dùi trống ra ngoài, sau đó đội nhạc hiệu đóng 3 hồi 9 tiếng cồng báo hiệu cho cộng đồng trong làng biết có người mất. Sau khi phát tang, dân làng sẽ đến phúng viếng, chia buồn cùng gia đình với nhiều hình thức khác nhau: tiền mặt, gạo, thực phẩm, rượu, củ đun; giúp việc đào huyệt, làm nhà táng, dựng rạp và tham gia đưa tang.

3.2. Đưa tang

Đến ngày giờ thầy Mo đã chọn, quan tài được di dời từ trên nhà sàn xuống đặt vào nhà táng (nhà ram), sau đó dùng dây lạt để buộc chặt quan tài lên khung đòn khiêng để nó không bị xô dịch trong quá trình đưa tang. Khi có hiệu lệnh di chuyển, mọi người đến nâng đòn khiêng nhà ram để tiễn đưa người chết về thế giới bên kia. Từ cổng của gia đình tang chủ đến bãi tha ma, những hộ gia đình sống ở hai bên đường đều đốt đồng lửa ở trước cổng với ý nghĩa là đốt lửa dẫn đường cho ma đi đúng hướng ra ngoài mộ, tránh khỏi lạc đường và nghiêm cấm hồn ma không đi vào trong gia đình của họ gây quấy nhiễu, tục gọi là *đốt lửa cho ma* (Nguyễn Văn Tuấn, 2015).

Khi đến gần mộ huyết, người ta trở đầu quan tài cho phần đầu quay ra phía trước để hồn người chết đoạn tuyệt với thế giới người sống mà trở về với thế giới của Mường Ma. Trước khi hạ huyết, thầy Mo thực hiện một số nghi lễ, sau đó thì tiến hành hạ huyết kèm theo một số tập tục mang tính văn hóa tộc người, như: chôn cây chuối bị chặt mất gốc, mái nhà ma lợp ngược lá cọ, các đồ dùng chia của cho người chết đều làm cho hư hỏng. Họ quan niệm, về Mường Ma là một thế giới ngược với thế giới của người sống nên mọi thứ phải làm như vậy.

Theo tập tục, người Mường không có tục cải táng nhưng vẫn chăm sóc mồ mả. Để tránh thất lạc, người con trai hoặc con rể đi lấy 3 hòn đá để đặt ở phía trước, sau và hông bên trái mộ (với nam) và trước, sau và hông phải mộ (với nữ), tập tục này gọi là dựng đá mộ (cột chày). Theo quan niệm của người Mường, đá cũng là sự sống, cũng có phần hồn, phần xác như con người và có mối quan hệ mật thiết với nhau. Đồng thời, nó cũng đánh dấu ranh giới giữa thế giới của người sống và thế giới của người chết và cũng là dấu hiệu để nhận biết, những chỗ chôn hòn đá như vậy là nơi cư ngụ của tổ tiên, người sống không được đụng đến.

3.3. Các phong tục sau khi mai táng

Sau khi thầy Mo và cộng đồng thực hiện xong việc đưa người quá cố về cõi vĩnh hằng, chủ nhà làm mâm lễ để cho thầy Mo cúng tạ lễ tổ sư đã phù hộ cho lễ Mo được hoàn tất. Đồng thời, thầy Mo thực hiện một số nghi thức mang tính ma thuật truyền sinh để tẩy uế bên trong ngôi nhà cho tang chủ và thu quân (âm binh) về nhà. Tiếp theo, ông Mo thu dọn đồ pháp khí, đổ cốc gạo dùng cắm hương trên ban thờ tổ sư cho vào túi khốt; cắt đứt dây chỉ buộc vào cây đèn đặt trên bàn thờ tổ sư dẫn đến chỗ chiếu ngồi của thầy Mo khi làm lễ rồi vứt nó qua cửa sổ của gian khách rồi ra về. Chủ nhà cầm chiếc chiếu mà thầy Mo ngồi khi hành lễ quét đi quét lại vài lần trên sàn nhà với ý nghĩa xua đuổi âm binh đi về nhà thầy Mo, không được ở đây để cho gia chủ làm ăn yên ổn.

Ngoài việc thực hiện tập tục cắt tóc trong ngày phát tang và nhuộm quần áo thành màu chàm sau ngày chôn cất để chịu tang người thân, họ còn phải kiêng cử không được tham gia các hoạt động văn nghệ, vui chơi, cưới xin, làm nhà mới, v.v.. Người Mường ở xã Vân Am để

tang bố/mẹ với thời gian 1 năm thì làm lễ hết tang (thào tem). Nghi lễ này do ông Mo thực hiện, sau đó thổi sáo thông báo cho mọi người trong gia đình, dòng họ biết, từ bây giờ trở đi, mọi người đã tháo bỏ khăn tang, không phải kiêng khem gì nữa và được vui chơi cùng cộng đồng. Sau lễ hết tang một năm, người Mường không cúng giỗ vào các năm sau, nhưng vào dịp tết thì các gia đình có thắp hương cúng tổ tiên, hay khi làm ăn không thuận hoặc có việc vui thì cũng có mời thầy cúng đến nhà làm Mo cho tổ tiên. Từ đầu năm 2015, trong xã Vân Am đã có một số hộ người Mường có mối quan hệ với người Kinh ở trong và ngoài địa phương, hoặc sau khi gia đình có người mất, họ thường đi đến các nhà bà/ông đồng người Việt để xem bói nên đã tiếp nhận phong tục cúng 49 ngày, 100 ngày, nhưng số hộ người Mường đi theo tập tục này không có nhiều.

Thay lời kết luận

Giống như nhiều dân tộc khác ở Việt Nam, thế giới âm phủ trong quan niệm của người Mường là nơi linh hồn sẽ cư ngụ ở đó sau khi rời khỏi thể xác. Việc cử hành tang lễ của thầy Mo chính là hướng dẫn linh hồn người chết đi về thế giới Mường Ma để sinh sống. Trong tang lễ, vai trò của ông Mo vô cùng quan trọng đối với linh hồn người chết và qua lời tang lễ cho chúng ta nhận biết được về thế giới quan và vũ trụ quan của người Mường. Theo tác giả Từ Chi: “Nếu quả thực, như chúng tôi nghĩ, khái niệm “linh hồn” là hạt nhân của mọi tư tưởng tôn giáo, thì tang lễ ắt phải là biểu hiện rõ nét nhất của khái niệm ấy. Vì ma chay là gì nếu không phải là giải pháp cao nhất và cuối cùng - giải pháp tối chung - mà một cộng đồng người sống đưa ra để khuôn xếp số phận của linh hồn một thành viên,... Theo dõi diễn biến của tang lễ, thông qua đường đi nước bước của hồn người chết, cũng có thể biết được một số vùng thuộc vũ trụ ấy” (Từ Chi, 1996).

Mặt khác, trong tang ma của người Mường, cột cừi và hòn đá đặt ở mộ không chỉ là vật thiêng, thông báo cho người ngoài biết những thông tin cơ bản về người mất mà nó còn thể hiện sự báo hiếu của con cái, người thân với người quá cố. Đây là những giá trị văn hóa nhân văn hết sức sâu sắc, nhằm giáo dục con cháu trong gia đình, dòng họ không quên công ơn sinh thành và nuôi dưỡng của cha mẹ với con cái hay sự giúp đỡ trước đây của người mất với người đang sống.

Phong tục tang lễ của người Mường ở xã Vân Am là một trong nghi lễ quan trọng nhất trong chuỗi nghi lễ chu kỳ đời người. Đám tang không chỉ dành riêng cho một cá nhân, gia đình, dòng tộc mà là sự quan tâm chung của cả cộng đồng dưới sự chỉ đạo của ông Mo và trưởng bản. Họ cùng nhau làm tất cả những điều có thể để cho linh hồn người chết có được một cuộc sống tốt đẹp ở Mường Ma, từ đó linh hồn của người mất luôn phù giúp cho người sống được bình yên.

Từ góc nhìn nhân học văn hóa xã hội, chúng tôi cho rằng, các giá trị văn hóa trong tập tục tang ma của người Mường ở Thanh Hóa là một nghi lễ mang tính nhân văn sâu sắc. Nó khác xa với cách nghĩ “chết là hết” theo quan niệm của *Vô thần luận*. Tính nhân văn xuất phát từ sự quan tâm của người sống với người chết thông qua các tập tục, nghi lễ của thầy Mo, nó không chỉ thể hiện sự báo hiếu của người thân với hồn ma mà còn thể hiện sự cố kết cộng đồng với cả hai đối tượng là người sống và người chết. Đặc biệt, những biểu tượng văn hóa trong lễ Mo Mường còn thể hiện nhiều giá trị lịch sử, tôn giáo, tập tục, văn hóa mang đậm bản sắc tộc người, bởi nó chưa bị tác động nhiều của kinh tế thị trường và sự du nhập văn hóa của người Việt giống như của người Mường ở Hòa Bình và Phú Thọ./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. *Accurate and Reliable Dictionary*, tại: <http://ardictionary.com/Funeral/7005>.
2. Nguyễn Đức Từ Chi (1996), *Góp phần nghiên cứu văn hóa và tộc người*, Nxb. Văn hóa - Thông tin & Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật.
3. Cuisinier, J. (1996), *Người Mường - Địa lý nhân văn và Xã hội học (Sách dịch)*, Nxb. Lao động, Hà Nội.
4. Tạ Đức (2013), *Nguồn gốc người Việt - người Mường*, Nxb. Tri thức, Hà Nội.
5. Nguyễn Thị Song Hà (2011), *Nghi lễ trong chu kỳ đời người của người Mường ở Hòa Bình*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
6. Đinh Hồng Hải (2013), “Âm giới và biểu tượng vũ trụ luận trong tang ma của người Mường”, *Văn hóa dân gian*, số 3 (147): 58-67.
7. Trần Ngọc Thêm (1997), *Tìm về bản sắc văn hóa Việt Nam*, Nxb. Tp. Hồ Chí Minh.
8. Nguyễn Văn Tuấn (2015), *Phong tục tang ma của người Mường xã Vân Am, huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hóa*, Luận văn Thạc sĩ chuyên ngành Văn hóa học, Khoa Việt Nam học, Đại học Sư phạm Hà Nội.

Abstract**THE FUNERAL CUSTOM OF THE MUONG PEOPLE
IN THANH HOA PROVINCE OF VIETNAM**

Based on the ethnographic fieldwork documents of the Muong people in the Van Am commune, Ngoc Lac district, Thanh Hoa province from 2014 to 2016, this article clarifies the cultural heritage values in the funeral custom of this ethnic group. The Muong people in Vietnam in general and in Thanh Hoa in particular, have polytheistic spirituality. A funeral does not only express the filial piety of the descendants towards the deceased, but it also contains a spiritual cultural life and the conception of the world, of the universe and it is one of the most important rituals in a person's life.

Keywords: The Muong people, funeral, custom, Thanh Hoa.